

ANDERS TOLLAND

Naiv realism, ting i sig och verifikationism

Ämnet här är metafysik och syftet att skissa ett möjligt försvar mot en viss typ av invändning mot den naiva realismen. Innehållet i detta försvar har ett visst samband med funderingar kring vad Hilary Putnams interna realism – en beteckning Putnam själv numera inte är speciellt förtjust i – egentligen innebär. Frågan om textens eventuella värde som Putnam-exegetik kommer dock inte att diskuteras här.

1. Naiv realism

Den naiva realismen (även känd som direkt realism) är en metafysisk och perceptionsfilosofisk uppfattning. Det är fråga om en form av realism eftersom den hävdar att det finns en av det varseblivande och tänkande subjektet oberoende yttervärld. Den naiva realismen tillhör den grupp av teorier som utgår från att det i perceptionsituationen – jag kommer här att följa traditionen och mest tänka på synsinnet trots de inskränkningar detta medför – finns en företeelse som är *given*, åtminstone för det perciperande subjektet. Den stora frågan gäller detta givnas metafysiska status och speciellt vilken relation det har till yttre fysiska objekt och särskilt då till de varseblivna objekten.

I varseblivningen är alltså något givet för varseblivaren. Denna givenhet innebär att det givna framträder på ett speciellt sätt för varseblivaren med vissa av sina egenskaper. Jag tänker inte ge mig in på de fenomenologiska aspekterna av denna givenhet men jag ska säga något om dess kunskapsteoretiska sida: Att ett objekt O är givet för en perciperare P innefattar att P normalt uppfattar att O har en viss beskaffenhet (de ”givna” egenskaperna). Detta P:s uppfattande är spontant, d v s ej resultatet av resonering, och vanligen åtnjuter det en relativt hög grad av epistemisk säkerhet, en säkerhet som inte hänför sig till argument.

Givenhet innebär alltså en speciell slags direkt epistemisk (kognitiv) kontakt med det givna. Några ytterligare kommentarer till detta begrepp 'givenhet' jag använder här:

- Den epistemiska/kognitiva givenheten ska inte definitionsmässigt innebära ofelbarhet utan vara förenlig med fallibilism. Det ska alltså vara en begreppsligt öppen möjlighet att subjektet tar fel om den givna beskaffenheten hos det i varseblivningen givna.
- Att något är givet för en viss varseblivare innebär inte nödvändigtvis att det inte kan vara samtidigt på samma sätt givet för någon annan. Givenhet innebär inte, i sig, privathet.
- Den direkta epistemiska kontakt med det givna som givenheten innebär implicerar inte en direkt kausal kontakt med det givna. Det är en öppen möjlighet att den kausala kedjan mellan varseblivaren och det givna är komplicerad.

Den naiva realismen säger nu att vid en normal varseblivning av ett yttre, fysiskt objekt O är det som är givet för den varseblivande i varseblivningssituationen O självt eller åtminstone en del eller aspekt av O självt. Här står den naiva realismen framför allt mot olika former av representationsteorier som säger att det givna, det varseblivaren har direkt kognitiv kontakt med, inte är O utan någon form av (andlig eller fysisk) representation av O, normalt orsakade av O. Enligt typiska representationsteorier har subjektet direkt epistemisk förbindelse med representationer men bara kausal kontakt med det varseblivna objektet.

Den naiva realismens grundtankar kan man säga är: (i) det är de fysiska objekten själva som är givna i varseblivningen; (ii) det finns inget behov av att införa en metafysisk nivå av representationer mellan oss och tingen vid normal varseblivning; (iii) de egenskaper som omedelbart framträder för oss när vi betraktar ett föremål är egenskaper hos tinget självt, dess beskaffenhet oberoende av betraktaren.

Jag vill försvara den naiva realismen, inte för att den löser eller undgår alla problem, utan för att det är den enda metafysik jag kan leva. Naiv realism är den metafysik som finns inneboende i vårt spontana sätt att uppfatta omvärlden. På någon teoretisk nivå kan jag förstå vad andra metafysiska uppfattningar går ut på men jag kan inte handla och leva i dem, inte ens i någon större omfattning förstå världen genom dem. Vad det gäller att fullt ut omfatta en metafysik verkar mitt val stå mellan naiv realism och kaos.

2. Invändningar

Invändningarna mot den naiva realismen är välkända men låt mig ändå ge en resumé av de två vanligaste.

En huvudtyp av motargument kan grupperas under beteckningen *The Argument from Illusion*; sådana fenomen som dubbelseende, drömmar och hallucinationer ska visa den naiva realismens ohållbarhet. Eftersom dessa former av illusoriskt seende inte i sig själva är annorlunda än veridical varseblivning kan det inte vara de fysiska objekten som framträder vid normal perception. Jag anser dock att John L Austin har tillfredställande bemött denna typ av argumentering i *Sense and Sensibilia*. (En sammanfattning av Austins kritik finns i Hilary Putnams Dewey-föreläsningar s 470ff, föreläsningar där han för övrigt försvarar direkt realism.) Austins svar utgör ingen absolut nådastöt, sådana är det ont om i filosofi, men jag tycker de gör det möjligt att med den intellektuella hedern i behåll försvara den naiva realismen gentemot *The Argument from Illusion*.

Ett större problem utgör det som Anders Wedberg i sin filosofihistoria kallar "Oförenlighetsargumentet". Om två eller flera observatörer, från olika positioner, samtidigt iakttar samma sida av ett och samma objekt så är det ofta, även under normala förhållanden, fallet att det som framträder för de olika observatörerna är rätt skilda saker. Man hävdar nu att de divergerande egenskaper som framträder inte samtidigt kan förekomma hos ett och samma objekt; alltså är det inte objektet självt som framträder.

Denna typ av argument tror jag tvingar den naiva realismen till en halv reträtt. Jo, det är de fysiska objekten själva som framträder, men de egenskaper som framträder är kanske inte riktigt de vi väntat oss. Den aspekt av tinget som är given, den egenskap som vi har direkt epistemisk kontakt med är *tingets framträdande under dessa och dessa omständigheter för en si och så beskaffad varseblivare*.

Detta innebär bl a att representationsteoretikerna har rätt i att färg hos fysiska objekt är en dispositionsegenskap. Att en yta är röd innebär att den är disponerad att framträda på vissa sätt för si funtade åskådare under så beskaffade omständigheter. Skillnaden gentemot representationsteorier är att detta framträdande som vi har direkt kognitiv kontakt med är en egenskap hos tinget självt och ingen, från det skild, representation. Yttervärlden sveps inte in i någon *veil of ideas* utan träder självt fram med vissa av sina egenskaper.

Jag tror att detta synsätt räddar den naiva realismen undan Oförenlighetsargumentet. Det sker dock till ett pris som kan synas högt. Den tredje huvudtanken i den naiva realismen var ju att det är tingen i sig själva med sina av betraktaren oberoende egenskaper som vi möter i varseblivningen. Enligt den modifierade versionen är det visserligen egenskaper hos de yttre objekten som framträder men det framträdande är inte oberoende av iakttagaren. De framträdande (fenomenella) egenskaperna hos det perceptuellt givna är ju relaterade, inte bara till tinget, utan även till iakttagaren och situationen.

Hur förödande är det att vi inte har någon direkt kontakt med de egenskaper yttervärlden har i sig själv utan bara med dess kontext- och subjektberoende beskaffenhet? Jag ska antyda hur ett argument för att det knappast är ett verkligt problem överhuvudtaget kan utformas.

Denna möjliga argumentationslinje skulle se ut på följande sätt: Först, visa att det finns någon grundläggande defekt hos själva tanken på beskaffenhet-i-sig, hos idén om egenskaper oberoende av varseblivarna. I nästa steg visa att föreställningen om egenskaper-i-sig inte har någon verklig förankring i vårt vardagliga sätt att uppfatta världen. Slutligen visa att denna föreställning härrör ur ogrundade spekulativa antaganden och metaforer.

Argumenteringen skulle alltså leda fram till att idén om egenskaper i sig, oberoende av iakttagaren, är konstig, ogrundad och utan verklig betydelse för vårt vardagsliv (vår livsvärld). Jag ska med en gång säga att jag inte vet om hela denna argumentation är genomförbar. Här ska jag bara skissa en möjlig argumentering i det första steget i kedjan, alltså för att själva idén om beskaffenheter-i-sig är på ett fatalt sätt defekt.

3. Skepticism

Från Johan Mårtensson har jag fått ett snabbargument: att fråga efter egenskaper-i-sig är inte det egentligen att fråga hur tingen ser ut när ingen ser dem och är inte det en förvirrad fråga; om man avlägsnar denna förvirring blir det då något kvar av problematiken kring egenskaper-i-sig? Jag tror att detta argument skulle gå att utveckla till något intressant men jag kommer att välja en annan väg här.

Ett första steg i min argumentering är att driva tesen att även om det ger mening att tala om egenskaper-i-sig, dvs de egenskaper hos fysiska objekt som är helt oberoende av det tänkande och varseblivande subjektet, så måste sådant tal förbli ren spekulatio. Vi kommer

aldrig att kunna veta något om dessa egenskaper-i-sig.

Innan detta argument utvecklas bör ”egenskap-i-sig” kommenteras något. De givna egenskaper som den naiva realismen kan tillåta sig, alltså framträdande-för-iakttagare-i-viss-situation, är inte en egenskap-i-sig eftersom de inte är ”inre” utan definitionsmässigt refererar till tillstånd som involverar andra parter. Att solen är värmande är inte en egenskap-i-sig eftersom det är fråga om värmande av något annat. Att något har en viss temperatur är däremot en egenskap som inte uppenbart är diskvalificerad för i-sig status.

Det vi har direkt epistemisk tillgång till är hur tingen framträder för oss eller hur de påverkar oss. I båda fallen är subjektet involverat och det rör sig alltså inte om egenskaper-i-sig. Dessa är något vi måste sluta oss till, endera att egenskaperna-i-sig någorlunda liknar den beskaffenhet som framträder för oss eller att vi utifrån de senare och hur de yttre objekten i övrigt påverkar oss kan konstruera fram vilka egenskaperna-i-sig är.

Men egenskaper-i-sig är ju den beskaffenhet som tingen har helt oberoende av oss och vårt tänkande; hur kan vi då sluta oss till vilka de är? Om tingen är oberoende av oss och alltså inte underkastade de interna begränsningarna i tänkandet hur kan vi då veta, eller ens har en sannolik grund att tro, att vi med resonerande lyckas fånga tingens inre natur? Enkelhet, koherens, teoretisk elegans, praktisk effektivitet för våra syften är exempel på våra kriterier på sanning men varför skulle oberoende ting underordna sig dem? Just vårt eget antagande att tingen har en oberoende natur gör att vi inte bara kan utgå ifrån att tänkande-interna kriterier är adekvata för att fånga denna.

Annorlunda uttryckt: om dessa egenskaper är oberoende av vårt tänkande är det inte då en helt öppen möjlighet att tingen i sig är beskaffade på ett sätt som det är omöjligt för oss att alls förstå? Är det inte en öppen möjlighet att verkligheten i sig är obegriplig och därmed för oss oåtkomlig?

Men även om detta skulle vara riktigt, även om vi bara kan spekulera kring tingens egenskaper-i-sig, är den naiva realismen hjälpt av denna oåtkomlighet? Visar den inte tvärtom hopplösheten hos denna uppfattning? Det finns dessutom en typ av argumentering som skulle ge vid handen att sanningens totala oåtkomlighet inte hindrar att vi rationellt diskuterar den (och då klandrar den naiva realismen för att den inte kan ge den någon plats).

Det klaraste exemplet på detta slags argumentering jag känner till genomförs av Nelson Goodman i uppsatsen "The New Riddle of Induction". Goodman börjar med att medge att induktion aldrig kan fastlägga framtida händelser eller ens framtida faktiska frekvenser av en viss typ av händelser. "If the problem is to *find* some way of distinguishing antecedently between true and false predictions, we are asking for prevision rather than for philosophical explanations" (s 373). Faktisk framtida sanning eller sannolikhet är oåtkomlig. Detta betyder dock inte att induktion är en omöjlig verksam. Tvärtom, vi har en induktionspraktik och den induktion som bedrivs i enlighet med reglerna för denna praktik är rationell och de induktiva slutsatser som då genereras är berättigade. Kalla denna argumentationsfigur för en helNelson.

En helNelson genomförd på problemet kring egenskaper-i-sig skulle då se ut något i den här stilen: "Sanningen om yttervärldens egenskaper-i-sig är oåtkomlig. Vi kan inte ens veta om vi närmar oss den. Att tro något annat vore att åberopa sig på någon slags förmåga till transcendent fjärrskådande. Det finns dock en praktik kring att diskutera tingens egenskaper-i-sig och de slutsatser som följer reglerna för denna praktik är epistemiskt berättigade".

Det bör även nämnas att en form av reliabilism som hävdade att kunskap består i sann tro plus kravet att informationsinnehållet i tron har förmedlats oförvanskat i hela kedjan från den rätta källan till trossubjektet skulle undgå den skissade formen av skepticism. En sådan form av reliabilism tycker jag inte är hållbar som en analys av vad vi faktiskt menar med kunskap men detta är en diskussion som det inte finns utrymme för här.

4. Verifikationism

Värdet av en sådan helNelson ska inte diskuteras här. Enbart skepticism kring påståenden om egenskaper-i-sig räcker nämligen ändå inte för att rädda den naiva realismen. Vad som behövs är att själva talet om egenskaper-i-sig saknar mening. Detta kan man dock få med ett ganska enkelt grepp. Till skepticismen lägger man bara en lämplig form av verifikationsteori för mening. Kravet på verifikation skulle ju innebära en koppling till sanning, inte bara till ett berättigande frikopplat från sanning, och därmed rycka undan grunden för en eventuell helNelson.

Jag är inte speciellt svag för verifikationism. Här räcker det dock med svaga varianter. En sådan form av verifikationsteori, en som förefaller argumenterbar, har skissats av Hilary Putnam i uppsatsen "Pragmatism". Grundtanken kan uttryckas så här: empiriska begrepp måste ha applikationer som är verifierbara (Putnam talar om perceptuell verifikation men den komplikationen bortser vi från här). Empiriskt meningsinnehåll fordrar verifierbara instanser. Tal om himlakroppar skymda, och sedan uppslukade, av svarta hål skulle alltså vara meningsfullt eftersom de ingående empiriska begreppen har andra användningar i påståenden vars sanning kan stödjas.

Verifierbarheten hänför sig inte till någon *ideal scientific community* utan ska gälla för de faktiska språkanvändarna. Det är dock inte fråga om någon absolut bevisning utan en tillräcklig grad av säkerhet. Det fordras inte heller att varje språkanvändare själv kan verifiera varje empiriskt begrepp. Putnams idé om språklig arbetsfördelning spelar en stor roll här.

Från detta perspektiv kan förment empiriska uttryck sakna mening på två sätt. Endera saknar uttrycket helt verifierbara instanser eller så har den aktuella användningen avlägsnat sig för långt från det väsentliga i de verifierbara instanserna. Det senare fallet kan illustreras av ett argument för att fenomenalism måste kollapsa till solipsism. Den tes man driver gentemot fenomenalismen är att det inte går att förstå vad ett universum som innehåller flera, från varandra skilda, medvetandeflöden men inget annat skulle vara för något. En rent "andlig" verklighet ger begriplig plats för högst ett medvetande, alltså solipsism. Här kan fenomenalister som inte vill känna sig ensamma replikera att det inte alls är svårt förstå vad ett strikt mentalt kosmos med flera medvetandeströmmar innebär: Utgå bara från vår vanliga föreställning om en värld med fysiska personer med separata upplevelser; tänk sedan bort allt materiellt från denna verklighet men behåll upplevelserna (metafysisk dualism förutsätts). Där har du den fenomenalistiska världen! Det anti-fenomenalistiska argumentet säger nu att detta tankeexperiment rycker undan grunden för begripligheten hos det som fenomenalisten tror sig säga. Den fysiska världen är en förutsättning för hänsyftningar på andras upplevelser – teorin i Strawsons *Individuals* är något man gärna kan åberopa här – och utan den återstår inom det begripligas ram på sin höjd solipsismen. Fenomenalismen försöker tänja begreppet 'andras upplevelser' så långt bortom

den vardagliga, verifierbara användningen att förknippningen till det ursprungligen verifierbara brister och obegriplighet uppstår.

Om vi utgår från skepticism angående egenskaper-i-sig och lägger till den antydda formen av verifikationism verkar vi få det eftersträvade resultatet. Betraktas 'egenskaper-i-sig' som ett begrepp i sin egen rätt störtas det i meningslöshet eftersom det helt saknar verifierbara instanser. Ser man begreppet som ett specialfall av ett mera allmänt begrepp 'egenskap' kan man argumentera att denna sär-användning ger omening eftersom den avlägsnat sig för långt från de verifierbara applikationerna; det är just att det inte rör sig om egenskaper-i-sig utan om egenskaper relaterade till percipienten som ger verifierbarheten.

Att hävda att det finns något sådant som egenskaper-i-sig hos yttre objekt ger således inte ens mening. Och det man inte ens kan ha språk för ska man inte heller ha några bekymmer om. Alltså är det inte någon brist hos den naiva realismen att den inte lämnar plats för sådana egenskaper. Vilket var den önskade slutsatsen.

Not: Tack till Johan Mårtensson och Felix Larsson för värdefulla och säkerligen alltför lite beaktade synpunkter på en tidigare version.

Litteratur

AUSTIN, JOHN L: *Sense and Sensibilia* (Oxford UP 1962)

GOODMAN, NELSON: "The New Riddle of Induction" i *Problems and Projects* (Bobbs Merrill 1972)

PUTNAM, HILARY: "[The Dewey Lectures] Sense, Nonsense, And the Senses: an Inquiry into the Powers of the Human Mind" i *The Journal of Philosophy* XCI:9 (Sept 1994)

PUTNAM, HILARY: "Pragmatism" i *Proceedings of the Aristotelian Society* XCV:3 1994/5

STRAWSON, PETER F: *Individuals* (Methuen 1959)

WEDBERG, ANDERS: *Filosofins historia. Nyare tiden till romantiken* (Bonniers, andra upplagan 1970)